

DOI: <https://doi.org/10.31339/978-617-7495-93-1/352.2025/190-200>

3.3. Теоретичні основи професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів до застосування фасилітаційної технології

Діана РЯБЕЦЬ¹⁶

***Анотація.** З'ясовано та обгрунтовано сутність понять «фасилітація», «фасилітаційна технологія», «фасилітаційні техніки», «підготовка майбутніх учителів початкових класів до застосування фасилітаційної технології». Визначено структуру фасилітаційної технології, її особливості. Виокремлено ефективні фасилітаційні техніки, які можуть використовувати педагоги закладів освіти для реалізації рольової позиції фасилітатора. Виділено взаємопов'язані структурні компоненти готовності майбутніх учителів початкових класів до застосування фасилітаційної технології (мотиваційний, змістовий, операційно-діяльнісний, рефлексивний) та відповідні їм критерії (мотиваційний, когнітивний, практичний, результативний), показники та рівні (низький, середній, достатній, високий).*

***Ключові слова:** фасилітація, фасилітаційна технологія, фасилітаційні техніки.*

Вступ. Останні роки в Україні відбуваються трансформаційні зміни в освіті, тому зростає потреба в перегляді підходів до професійної підготовки майбутніх учителів, особливо в умовах реалізації Концепції Нової української школи. Одним із важливих напрямів розвитку та вдосконалення професійної компетентності педагогів є оволодіння фасилітаційною технологією, яка сприяє ефективній взаємодії учасників освітнього процесу, розвитку критичного мислення, партнерських відносин та залучення здобувачів освіти до навчальної діяльності. Важливою складовою модернізації педагогічної освіти є з'ясування сутності фасилітації, її можливостей та умов впровадження в професійну підготовку вчителів початкових класів. Із огляду на це постає необхідність вивчення теоретичних основ підготовки майбутніх учителів початкових класів до застосування фасилітаційної технології.

Питання фасилітації, її особливостей досліджувалося в різних аспектах професійної діяльності, зокрема в освіті, наступними науковцями:

¹⁶ Діана РЯБЕЦЬ¹⁶ – здобувачка ступеня доктора філософії (PhD), спеціальності 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями), Мукачівський державний університет, м. Мукачево, Україна.

О. Врубльовська, Е. Волошина, О. Галіцян С. Коломійченко, В. Нестеренко, А. Пермякова, К. Роджерс, Е. Скібіцький, І. Скібіцька, Т. Сорочан, В. Суміна, О. Фісун, О. Фокша, В. Фрейберг, М. Швардак.

Поняття «фасилітація» виникло і почало застосовуватись у психології і педагогіці в середині ХХ ст. Проте явища і процеси, які воно відображає, безумовно, існували й раніше. Фахівці не без підстав вважають, що метод навчання, який ґрунтувався на ідеї фасилітації, використовували ще давньогрецький філософ Сократ, чеський мислитель Я. Коменський, англійський філософ Дж. Локк, французький філософ Ж. Руссо, швейцарський педагог-новатор Й. Песталоцці, італійська педагогиня М. Монтессорі, американська вчителька Е. Паркхерст.

Основою для впровадження фасилітації в освіті став власний підхід К. Роджерса до психотерапії, що був розроблений ще в 1940-х роках ХХ століття і був спрямований на клієнта, а пізніше вплинув на стиль викладання, орієнтований на учня. За його визначенням термін «фасилітація» походить від англійського дієслова «facilitate» – «полегшувати, сприяти, допомагати, просувати». Під фасилітацією навчання К. Роджерс розуміє тип навчання, при якому педагог-фасилітатор, займаючи партнерську позицію, сприяє розвитку учня і може сам навчитися жити (Rogers, 1969).

Ідеї педагогічної фасилітації знаходимо ще в працях видатних педагогів: К. Ушинського, А. Макаренка, В. Сухомлинського, Ш. Амонашвілі та ін. І хоча фасилітація в той час не була визначена термінологічно, але набула наукової концептуалізації в доробку педагогів-класиків, а їх праці стали певною мірою теоретичним підґрунтям для дослідження явища фасилітації в сучасному освітньому процесі.

В Українському педагогічному словнику вказано, що фасилітація є специфічним різновидом спілкування, який передбачає полегшення взаємодії у процесі спільної діяльності суб'єктів освітнього процесу. Водночас фасилітація є способом ненав'язливої допомоги групі чи окремій людині в пошуку способів

виявлення і розв'язання проблем, налагодженні комунікативної взаємодії між суб'єктами діяльності (Гончаренко; 1997, с. 31).

Фасилітація – це набір навичок, прийомів та інструментів для створення умов, які дозволяють ефективно розвивати групові та особисті процеси, як у досягненні своїх цілей та реалізації свого бачення, такі у створенні доброзичливого клімату відносин, де панує довіра та емпатійне й чесне спілкування (Kaner, 2022).

Цінним для нашого дослідження є глибокий аналіз поняття «фасилітація», проведений М. Михайловим. Науковець зазначає, що фасилітація є одним з найпотужніших механізмів когнітивної соціалізації, умовою й запорукою розвитку суб'єктів освітнього процесу. Фасилітацію можна розглядати як процес і як результат. Як процес фасилітація становить розробку й управління командною структурою та процесами, які допомагають команді ефективно виконувати свою роботу, мінімізуючи проблеми, які виникають під час спільної взаємодії. Вона фокусується на таких напрямках: що необхідно досягти; хто повинен бути залучений; розробка процесу, в якому бере участь група, та послідовність виконуваних завдань; організація комунікаційних процесів; досягнення відповідного рівня участі та використання ресурсів; групова енергія, рушійні сили і здібності учасників; фізичне й психологічне середовище. Як результат фасилітація дозволяє допомогти команді стати кращою за рахунок: підвищення якості прийнятих рішень; підвищення відповідальності щодо прийнятих рішень; значного скорочення часу реалізації рішень; покращення відносин у групі; посилення особистої задоволеності учасників групи; сприяння організаційному навчанню (Михайлов, 2020).

Фасилітація в освітньому процесі розглядається О. Фокшою як недиригентна форма педагогічного впливу, де здобувач освіти, як і вчитель, є саморегулюючою особистістю, і тому результат як педагогічної, так і навчальної діяльності залежить від взаємодії обох суб'єктів.

Доцільним є трактування феномену фасилітації, пов'язане з такими його аспектами: взаємовплив людей, зумовлений соціальними контактами, що

підвищує їхню активність, сприяє активізації психічних процесів, поліпшенню самопочуття; специфічний вид спілкування, який передбачає полегшення взаємодії усіх суб'єктів освітнього процесу; спосіб допомоги групі в пошуку шляхів виявлення й розв'язання проблем (Фокша, 2019).

Здійснивши аналіз сутності поняття «фасилітація» у науковій літературі, нами визначено цей феномен як професійна організація процесу групової роботи, спрямована на прояснення і досягнення групою поставлених цілей.

Теоретичне осмислення підготовки майбутніх учителів початкових класів до застосування фасилітаційної технології потребує також обґрунтування поняття «фасилітаційна технологія».

Л. Мартинець розглядає фасилітаційну технологію як професійну організацію процесу групової роботи, спрямовану на досягнення цілей заняття, рішення, в процесі навчання, питань підвищеної складності та важливості. (Мартинець, 2020, с. 87). Метою застосування фасилітаційної технології є активізація діяльності, максимальне розкриття потенціалу всіх учасників процесу (Мартинець, 2020, с. 90).

Обґрунтування фасилітаційної технології ми можемо знайти в дослідженні Н. Кошечко. За словами науковця, зазначена технологія передбачає комплекс алгоритмів і прийомів організації суб'єкт-суб'єктної взаємодії між учасниками педагогічного процесу, заснованого на використанні їхнього особистого досвіду, спрямованого на створення умов для розвитку суб'єктного досвіду, становлення здатності до творчості, самоактуалізації в навчальній та інших доступних сферах життєдіяльності (Кошечко, 2018).

У контексті нашого дослідження трактування сутності феномену «фасилітаційна технологія» визначаємо як: «сукупність технік, прийомів та інструментів, які застосовуються для полегшення організації суб'єкт-суб'єктної взаємодії між учасниками освітнього процесу та досягнення кращих результатів у командній роботі». Фасилітаційна технологія включає: мету, завдання, особливості, інструменти (техніки, прийоми, засоби) та алгоритм дій.

У структурі фасилітаційної технології виокремлюємо основні принципи фасилітації, завдяки яким учасники освітнього процесу зможуть якнайкраще взаємодіяти в команді, вільно висловлювати свої думки, співпрацювати, приймати спільні рішення, розкриваючи свій власний потенціал.

1. Рівність та відвертість. Усі учасники рівні та готові до діалогу, говорять чесно та свідомо, пояснюючи, чому їм важлива відповідь на поставлене питання.

2. Власна думка. Кожен говорить за себе: «я», а не «ми», «усі», а також висловлює особисту думку, а не інтерпретує думку інших.

3. Увага на конфліктах. Якщо є непорозуміння в групі, суперечки, їх не потрібно замовчувати або вдавати, що їх немає. Варто звернути на них увагу й обговорити конструктивно.

4. Одночасно говорить одна людина. Не можна переривати або ж зупиняти учасників, кожен має можливість висловитися.

Відповідно до принципів фасилітації визначено особливості фасилітації освітнього процесу: організація освітнього простору; залучення та сприяння розкриттю потенціалу учасників та групи загалом; підтримка учасників у реалізації навчальних цілей (їх визначають для кожного заняття, і вони допомагають рухатися до загальної мети).

Умовами успішної фасилітації є: проблемність навчання; довіра та повага педагога до здобувачів освіти, їх можливостей; толерантне ставлення до них, розуміння їх реакцій; забезпечення інформаційними, дидактичними, матеріально технічними ресурсами (Рябець, 2023, с. 109).

Оскільки застосування фасилітаційної технології вимагає від педагога специфічних знань та навичок, то постає необхідність в її інтеграції в систему професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів.

Так, О. Дудник кваліфікує професійну підготовку майбутнього вчителя початкової школи як спеціально організований освітній процес, що передбачає активне включення студента в освітній процес для формування професійної компетентності, що охоплює професійно-особистісні якості, специфічні фахові знання, уміння, навички, досвід роботи й готовності до їх ефективної реалізації

в майбутній професійній діяльності (Дудник, 2020, с. 82).

О. Комар, Є. Гаращук наголошують на пріоритетності професійної підготовки майбутнього вчителя початкової школи в педагогічній науці. Дослідники акцентують увагу, що нині триває реформування освітніх процесів в Україні, що спрямоване на оновлення змісту освіти, удосконалення технологій, форм і методів навчання. Тому одним із пріоритетних завдань вищої школи – професійна підготовка фахівців, які у своїй майбутній педагогічній діяльності зможуть поєднувати глибокі фундаментальні теоретичні знання й практичну підготовку. Основне завдання – створити такі педагогічні умови професійної підготовки студентів, що даватимуть змогу відразу виявляти знання, систему вмінь, які маркують певний рівень професійної компетентності майбутнього фахівця, слугують основою професіоналізму як здатності людини ефективно та якісно провадити один із видів діяльності (Комар, Гаращук, 2021).

З огляду на реальні можливості, О. Хващевська стверджує, що професійна підготовка майбутнього вчителя початкової школи має переходити від звичного накопичення знань до формування здатності ефективного практичного застосування опанованих знань. Дослідниця зосереджує увагу на двосторонньому характері професійної підготовки: з одного боку, навчання студентів є діяльністю, з іншого – це підготовка до подальшої діяльності фахівців (Хващевська, 2023, с. 284–285).

У рамках нашого дослідження «професійну підготовку майбутніх учителів початкових класів» визначаємо як спеціально організований процес, що передбачає формування знань, умінь, навичок, компетентностей у майбутніх учителів початкових класів для забезпечення їх готовності до успішної реалізації в педагогічній діяльності.

Вищевизначені положення про фасилітаційну технологію та підготовку майбутніх учителів початкових класів дають можливість об'єднати ці поняття в єдине ціле. Так, підготовка майбутніх учителів початкових класів до застосування фасилітаційної технології нами трактується як спеціально організований освітній процес в умовах магістратури, спрямований на надання

майбутнім учителям початкових класів знань, умінь, навичок та компетентностей, необхідних для забезпечення їх готовності до ефективного застосування фасилітаційних технік у професійній діяльності.

Ефективність реалізації професійної підготовки визначається змістом освітніх програм та застосуванням активних методів навчання в роботі зі здобувачами вищої освіти. Особливої актуальності набувають фасилітаційні техніки, потенціал яких сприяє актуалізації внутрішніх механізмів особистісного розвитку та самовдосконаленню майбутніх учителів.

Л. Барна та Л. Петрів акцентують увагу на тому, що організація освітнього простору під час реалізації фасилітаційних технік, зважаючи на загальноосвітні тенденції, надає можливість залучити учасників до активної участі, сприяти обміну ідеями та спільному розв'язанню завдань, на рівних взаємодіяти з учителем та іншими учнями. Це важливий аспект сучасної освіти, який виховує толерантність та сприяє розвитку креативності та співпраці (Барна, Петрів, 2024, с. 79).

Ефективними фасилітаційними техніками, які можуть використовувати педагоги закладів освіти для реалізації рольової позиції фасилітатора, є: «Світове кафе», «Відкритий простір», «Групове дослідження», «Галерея ідей», «Покрокова кластеризація», «Шість капелюхів», «Техніка Уолта Діснея», «Чому нам не вдасться», «Чотири питання» (за Н. Кертом), «Хвиля», «Scamper», «Правила», «Голосування», SWOT-аналіз, «Дерево очікувань», «Я і моя ідентичність», «Сила запитань», «Майстерня майбутнього», «Навчання на прикладі», «Дебати», «Диспут», «ROUND ROBIN».

Основною метою фасилітаційних технік є підвищення ефективності групової роботи, сприяння прийняттю рішень і вирішенню конфліктів, розвиток креативності та інноваційності у процесі спільної роботи (Рябець, Швардак, 2024, с. 4).

Застосування різноманітних фасилітаційних технік у початковій школі вимагає від педагогів не тільки знання інструментарію, а й сформованої готовності майбутніх учителів початкових класів до їх використання в

професійній діяльності. Це в свою чергу передбачає розвиток спеціальних компетентностей, переконань та педагогічних установок ще на етапі фахової підготовки.

Готовність майбутніх учителів початкових класів до застосування фасилітаційної технології в освітньому процесі розглядаємо у сукупності загальнопедагогічних знань та вмінь; здатності оцінювати власний рівень професійної підготовки та працювати над самовдосконаленням; стійкому вмотивованому бажанні здійснювати професійну педагогічну діяльність; ефективно використовувати можливості сучасної технології в процесі навчання, виховання та становлення особистості молодшого школяра (Швардак, 2015).

У нашому дослідженні виділяємо чотири взаємопов'язані структурні компоненти готовності майбутніх учителів початкових класів до застосування фасилітаційної технології: мотиваційний, змістовий, операційно-діяльнісний, рефлексивний.

Мотиваційний компонент включає наявність інтересу до професії, позитивного ставлення до професійної діяльності. Цей компонент характеризує мотивацію здобувачів освіти як загалом до навчально-пізнавальної діяльності в ЗВО, так зокрема й до діяльності з формування готовності застосовувати фасилітаційні технології в початковій школі, а також відображає самооцінку студентами своєї професійно-педагогічної підготовки та відповідність її оптимальним професійним зразкам.

Змістовий компонент передбачає опанування здобувачами вищої освіти знань про феномен фасилітації: її суть, механізми, техніки, форми, прийоми, особливості та алгоритми реалізації фасилітаційної технології.

Операційно-діяльнісний компонент передбачає врахування комплексу специфічних вмінь, які необхідні для застосування фасилітаційної технології в умовах Нової української школи. Характеризується здатністю майбутніх учителів початкових класів здійснювати оптимальний вибір фасилітаційних технік та відповідного їх інструментарію в залежності від ситуації, що склалася; здатність застосовувати на практиці фасилітаційні техніки, володіння

інструментарієм та алгоритмами їх реалізації.

Рефлексивний компонент включає сформованість у майбутніх учителів початкових класів рефлексивних умінь, здатності правильно оцінювати результати педагогічної фасилітаційної діяльності. Здатність критично аналізувати й оцінювати педагогічну ефективність використання певної фасилітаційної техніки; вміння здійснювати контроль за етапами та вимогами щодо використання фасилітаційної технології; давати оцінку доцільності використання фасилітаційної технології на уроці тощо.

У відповідності до виокремлених вище компонентів готовності нами виділено критерії та показники визначення готовності майбутніх учителів початкових класів до застосування фасилітаційної технології.

Мотиваційний критерій характеризує позитивне ставлення до педагогічної діяльності, мотивацію до успіху, здатність до співпраці, потреби в активному застосуванні фасилітаційної технології у педагогічній діяльності.

Когнітивний критерій передбачає рівень знань основних понять дослідження, теоретичного матеріалу щодо особливостей фасилітації, обізнаність із інструментарієм, засобами та знання алгоритму застосування фасилітаційних технік в умовах Нової української школи.

Практичному критерію притаманна спрямованість на професійні інтереси, пізнавальні потреби, пошук професійної інформації, творчість, наукове світосприймання, самовираження і професійну самореалізацію, вміння реалізовувати комунікативну функцію, здатність організовувати навчально-пізнавальну діяльність молодших школярів із використанням фасилітаційних технік.

Результативний критерій включає такі показники як: спрямованість на саморозвиток, здатність адекватно оцінювати та коректувати результати застосування фасилітаційної технології у професійній діяльності, прогнозувати власну траєкторію професійного зростання.

На основі виокремлених критеріїв з відповідними показниками нами визначено такі рівні сформованості готовності майбутніх учителів початкових

класів до застосування фасилітаційної технології в умовах Нової української школи: високий, достатній, середній, низький, які дають можливість описати готовність майбутніх учителів початкових класів до застосування фасилітаційної технології в умовах Нової української школи та вказують на рівень, величину цієї якості (Рябець, 2024).

Висновки. Таким чином, досліджуючи теоретичні основи підготовки майбутніх учителів початкових класів до застосування фасилітаційної технології, нами з'ясовано сутність фасилітації як педагогічного явища, розкрито її особливості, техніки та умови впровадження в освітній процес. Формування готовності майбутніх учителів початкових класів до застосування фасилітаційної технології здійснюватиметься на основі взаємопов'язаних компонентів (мотиваційний, змістовий, операційно-діяльнісний, рефлексивний), критеріїв, показників та рівнів. Використання фасилітаційної технології повинно інтегруватися в систему професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів через оновлення змісту, форм та методів навчання. Лише за умов цілісної реалізації фасилітаційного підходу можливе формування сучасного вчителя, здатного до педагогічного партнерства, підтримки та розвитку особистості кожного здобувача освіти.

Список використаних джерел

- Барна, Л. С., Петрів, Л. В. (2024). Особливості організації освітнього простору під час використання фасилітаційних технік. У А. В. Степанюк, С. В. Мохун (Ред.), *Підготовка майбутніх учителів фізики, хімії, біології та природничих наук у контексті вимог Нової української школи* (с. 76-79.). Тернопільський національний педагогічний університет імені В. Гнатюка.
http://dspace.tnpu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/33217/3/physics_nature%202024.pdf
- Гончаренко, С. У. (1997). *Український педагогічний словник*. Либідь.
- Дудник, О. М. (2020). Сутність поняття «Професійна підготовка майбутнього вчителя початкової школи». *Modern engineering and innovative technologies*, 12 (4), 79–83.
- Збірник фасилітаційних технік сучасного вчителя початкових класів: для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта та вчителів-практиків (2024). / Укладачі Рябець Д. В., Швардак М. В. Мукачівський державний університет, 34.

- Комар, О., Гаращук, Є. (2021). Підготовка майбутніх учителів початкової школи до формування в учнів умінь роботи з графічним редактором. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету*, 2, 197–204.
- Кошечко, Н. (2018). Фасилітація як інноваційна технологія управління педагогічними конфліктами у закладах вищої освіти. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Педагогіка*, 2 (8), 24–29.
- Мартинець, Л. А. (2020). Фасилітація як сучасна технологія професійного розвитку викладача. У А. П. Загнітко, О. М. Кокун, В. М. Астахов, О. В. Бацилева, О. М. Корніяка, І. В. Пузь (Ред.), *Особистісні та ситуативні детермінанти здоров'я* (с. 87–91). Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. <file:///C:/Users/DELL/Downloads/9181-D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-18335-1-10-20201119.pdf>
- Михайлов, М. (2020). Роль фасилітативного механізму у забезпеченні виборчого процесу в Україні. *Аспекти публічного управління*, 6 (8), 30–36.
- Рябець, Д. В. (2023). Фасилітаційна технологія та її структура в умовах професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів. *Науковий журнал «Інноваційна педагогіка»*, 65 (2), 107–110. <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/65.2.22>
- Рябець, Д. В. Зміст та структура готовності майбутніх учителів початкових класів до застосування фасилітаційної технології. *Педагогічна Академія: наукові записки*, 11. <https://doi.org/10.5281/zenodo.14004279>
- Фокша, О. М. (2019). *Педагогічні умови формування фасилітаційної компетентності майбутніх вчителів гуманітарних спеціальностей у професійній підготовці* [дис. канд. пед. наук, Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»]. Інституційний репозитарій Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського». <http://dspace.pdpu.edu.ua/handle/123456789/1844>
- Хващевська, О. (2023). Підготовка майбутнього вчителя початкових класів до організації комунікативної діяльності здобувачів початкової освіти на уроках літературного читання. *Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти*, (1), 274–301.
- Швардак, М. В. (2015). Реалізація педагогічної фасилітації у процесі підготовки майбутнього фахівця. В. І. Смоланка (Ред.), *Педагогічні інновації у фаховій освіті*, 1(6), 292–296.
- Kaner, S. (2022). *Facilitator's Guide to Participatory Decision-Making*. Wiley & Sons, Limited, John.
- Rogers, C. R., Freiberg, H. J. (1969). *Freedom to learn*. Columbus, OH: Charles Merrill.

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>